

RESTAURERING AF CHR. III's KAPEL, KOLDINGHUS

Arkitekter: Inger og Johannes Exner, MAA

I årene 1549-55 udbyggede reformationkongen Chr. III Koldinghus til et 4-fløjet lukket anlæg med opførelsen af syd- og østfløjene.

I det sydvestre hjørne indrettede han et luthersk slotskapel. Danmarks første protestantiske kirke. Hans forudsætninger var fortræffelige: Grundige teologiske studier, korrespondance med Luther, Bugenhagen, Melancton og andre store teologer i Wittenberg. Chr. III og Dronning Dorothea, der senere indrettede kapellet på Sønderborg Slot, var højt kvalificerede som bygherrer til protestantiske kirker.

Som kirkerum overlevede kapellet på Koldinghus imidlertid ikke. Men med det anvendte restaureringsprincip, herunder bevarelse af ruinelementer, er vi i dag i stand til at aflæse rummets omskiftelige bygningsmæssige historiske liv: 1) protestantisk kirke, 2) slotsbageri for Chr. IV, 3) bolig for Fr. IV, 4) udbrændt ved den største brand af alle på Koldinghus 1808, 5) romantisk ruin i 180 år, 6) og nu foredragssal – en anvendelse, der kan betragtes som en reference til stedets oprindelige funktion: Ordets forkyndelse.

Vi ved ikke præcist, hvordan kapellet oprindeligt har set ud. Af flere årsager, manglende kendskab til indretning og detaljer, er der således intet belæg for en rekonstruktion. Det har imidlertid været magtpåliggende, at dette rum fremover fremtræder som det fineste og intimeste rum i det »genopbyggede« Koldinghus. Derfor er materialevalg og detaljernes gennemarbejdning søgt gennemført på et relativt højt plan.

Søjlerne er af lamineret

fyrretræ, med punktbærende halvkugleformede baser af støbejern, grenformede kapitæler med kardanske rammer, der bærer et dragersystem, som indgår i hele den store konstruktion, der strækker sig gennem syd- og østfløjen, og som i alle led er fleksibelt. Gulvet er et grå/hvidt marmorgulv, hvortil svarer hvidmalede smedjensbænke med blåstribet stof.

Som slottets andet kirkerum, Chr. IV's kirkesal, der blev vist i ARKITEKTUR nr. 6-1981, er den kunstige belysning i Chr. III's kapel også udformet med anvendelse af et lille enkelt specielt tegnet armatur, bestående af en porcelænsfatning, en elpære og en lille messingskærm, op hængt i stort antal, men her arrangeret i en spredt og diffus formation, som en stjernehimmel, der anes fra den nærliggende sydfløj.

Koldinghus er museets vigtigste udstillingsgenstand! Derfor er publikums vandring gennem ruin og bygning vigtig. I den forbindelse er der skabt bestemte passager med forskellige udsigtspunkter og iagttagelsesmuligheder.

Når Chr. III's kapel ikke er i brug til foredrag, fungerer det som gennemgangsrum mellem syd- og vestfløjen. På 1. sal sker det ad en gangbro, fra hvilken publikum kan overskue rummet. En anden oplevelse fås, når man fra sydfløjen træder ind på en lille balkon på det sted, hvor der i dag er rester af den døråbning, som kongen benyttede fra sin bolig til sin stol på pulpituret i kapellet.

Opgangen til pulpituret sker i dag ad en spindeltrappe af støbejern i Badstuetårnet, som man kommer til gennem

Restaurering af Chr. III's Kapel, Koldinghus.

Adresse: Koldinghus, 6000 Kolding.

Bygherre: Boligministeriets Ejendomsdirektorat, Kolding kommune, Vejle Amtskommune.

Opførelsesår: 1986-87.

Arkitekter: Inger og Johannes Exner, MAA.

Arkitektmedarbejdere: Thomas Meedom-Bæch, Erik Schmidt, Finn Larsen, MAA.

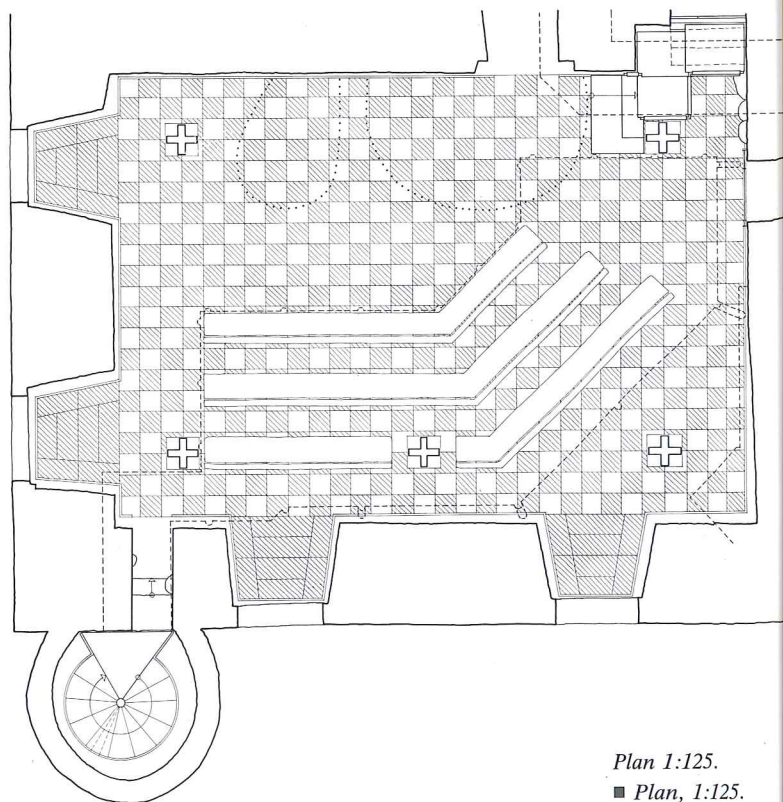
Ingeniører: Møller Pedersen & Holm Christensen, Rådgivende Ingeniører samt Hansen, Henneberg & Co. ApS, Elingeniører.

Fotograf: Poul Pedersen.

Trappen fører til Kronprinsens tårn, døren til sydfløjen.

■ The stairway leads to the Crown Prince's tower; the door to the south wing.

Plan 1:125.

■ Plan, 1:125.

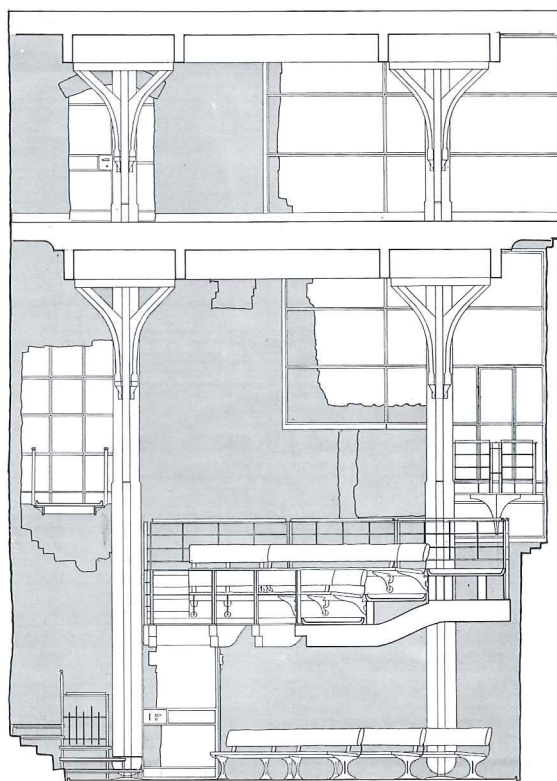
I baggrunden ses gangbroen mellem syd- og vestfløjen.

■ *In the background is the bridge between the south and west wings.*

Pulpituret er friholdt af ruilmurene.

■ *The gallery stands free of the ruin walls.*

Snit 1:125.

■ *Section, 1:125.*

et smalt udhugget dørhul i den 1½ m tykke mur. Her kan man se murens kerne med markstenen, en murkonstruktion, der er en overgangstype mellem en tidlig middelalderlig kassemur og den senere rene teglmur med gennemgående forbandt.

Fra Badstuetårnet træder man ind i rummet på en repose, hvorunder resten af en gammel trappe kan ses. På rummets syd- og vestvægge ses rester af de fire høje kirkevinduer, og på nordvæggen rester af bageriets skorsten og bageovne, og på væggene iøvrigt vederlag og bjælkehuller for etageadskillelsen.

Det nye, krumme pulpitur er udformet amfiteatralsk, båret af svungne, laminerede bjælker, der hænger i dragerne mellem tre af rummets fire søjler. Bjælkerne bagender er ved specielt udformede grenankre fastholdt til murværket på steder, udvalgt af hensyn til de bygningsarkæologiske og statiske forhold. Et særligt kompliceret sted, hvor dette grenankerprincip er anvendt, er over indgangsdøren.

Rækværkerne er af stål med håndlister af egetræ. Balustrenes tæthed er bestemt af de forskellige steders funk-

tion og sikkerhedsforhold.

Pulpituret er, i lighed med loft og gulv, friholdt af ruilmurenes irregulære former.

Inger og Johannes Exner.

Christian III's chapel at Koldinghus

The enormous job of restoring the Koldinghus palace has taken many years, and was supervised by architects Inger and Johannes Exner. The rebuilding of this romantic ruin has been reviewed earlier in *ARKITEKTUR DK* (No. 6-1981 and No. 3-1985). Inger and Johannes Exner's restoration philosophy represents one side of the Danish restoration debate. At Koldinghus, they have retained statements from the various historical periods as opposed to erasing them all and restoring the building to one certain period.

Their extensive restoration project has thus become a manifest of an almost programmatic character.

The previous palace chapel in the south west corner of the scheme has been restored. It was Denmark's first protestant church, a Lutheran palace chapel built by the refor-

På bagvæggen ses rester og spor af Chr. III's to etager høje kapelvinduer. Der er adgang til pulpituret fra badstuetårnet til venstre.
 ■ On the rear wall, can be seen traces of Christian III's two-storey chapel windows. Access to the gallery is from the bath tower.

mation king, Christian III. He expanded Koldinghus between 1549–55, to form a closed, atrium scheme. As client for the Lutheran church, his qualifications were outstanding: extensive theological studies and an active correspondence with Luther, Melchton and other great theologists.

The chapel at Koldinghus did not survive as a church room but led a rather physically and historically unsettled existence as: 1, a protestant church. 2, palace bakery for Christian IV. 3, a residence for Frederik IV. 4, demolished by the greatest fire of all at Koldinghus in 1808. 5, a romantic ruin for 180 years. 6, today: a lecture hall.

The old, brick wall ruins have been left untouched by the restoration and the original function of the space is

marked by a gallery. The high finish of the details is also an attempt to draw parallels to the original chapel.

The columns are of laminated wood with point-supported, semispherical bases of cast iron, and branchlike capitals. Cardanic frames support the system of beams that are part of the primary structure that stretches through the south and east wings.

When the chapel is not in use, it functions as a passageway between the south and west wings. The ascent to the gallery is by way of a new cast-iron stairway in the bath tower. The new, curved gallery is formed like an amphitheater, and supported by sweeping, laminated beams that ride across the girders between three of the four columns in the space.

Interiør set fra indgangen til sydfløjen.

■ The interior seen from the entrance to the south wing.

Den kunstige belysning består af en stjernehimme af specialtegnede armaturer – en porcelænsfatning og en messingskærm.

■ The artificial lighting is based on a firmament of specially designed lighting fixtures consisting of a porcelain socket and a brass shade.

De nye tilføjelser med deres udvalgte materialer og detaljer indgår i et kontrastrigt samspil med rumfladernes urørte ruinkarakter.

■ *The new additions with their chosen materials and details form a contrast-rich interplay with the untouched surfaces of the ruin.*

A high level of refinement has been employed in this room, making it the finest and most intimate space in the entire restoration of Koldinghus.

Die Kapelle von Christian III auf Koldinghus

Die umfangreiche Restaurierung von Koldinghus verlief über viele Jahre und wurde von dem Architektenpaar Inger und Johannes Exner geleitet. Der Ausbau dieses Schlosses, das jahrelang als romantische Ruine dalag, ist wiederholt in *ARKITEKTUR DK* (Nr. 6, 1981 und Nr. 3, 1985) beschrieben worden. Inger und Johannes Exners Restaurierungsphilosophie ist eine extreme Stellungnahme in der Restaurierungsdiskussion in Dänemark. Sie haben mit Koldinghus versucht, Überlieferungen aus wechselnden Perioden festzuhalten. Man wünschte sozusagen, die gesamte Geschichte des Schlosses festzuhalten und sie nicht durch Betonung einer bestimmten Periode zu verwischen.

Die Restaurierung hat lange gedauert. Soeben ist die frühere Schlosskapelle in der südwestlichen Ecke der Anlage fertiggestellt worden. Es ist Dänemarks erste protestantische Kirche, eine lutherische Schlosskapelle, die von dem Reformationskönig Christian III erstellt wurde. Er baute in der Zeit 1549-55 Koldinghus zu einer viereckigen geschlossenen Anlage aus. Als Bauherr einer lutherischen Kirche hatte er günstige Voraussetzungen: Gründliche theologische Studien und eine umfangreiche Korrespondenz mit Luther, Melancthon und anderen grossen Theologen.

Diese Kapelle überlebte das Schloss Koldinghus nicht in der Funktion eines Kirchenraumes. Gebäudemässig und historisch diente der Raum stark wechselnden Aktivitäten: 1, protestantische Kirche; 2, Schlossbäckerei für Chr. IV; 3, Wohnung für Frederik IV; 4, 1808 ausgebrannt unter dem grössten Brand auf Koldinghus; 5, romantische Ruine durch 180 Jahre; 6, heute Vortragssaal.

Bei der Restaurierung oder auch Wiederaufbau blieb das historische Ruinenmauerwerk unberührt. Mit dem besonders guten Finish der Details wurde versucht, Parallelen zur ursprünglichen Kapelle spürbar zu machen.

Die Säulen bestehen aus verleimtem Holz mit punktblasteten halbkugelartigen Basen aus Gusseisen und astartigen Kapitellen. Kardanähnlich ausgebildete Rahmen unterstützen das Trägersystem, das Teil der grossen Gesamtstruktur ist, die durch Süd- und Ostflügel verläuft.

Wenn die Kapelle nicht in Gebrauch ist, dient sie als Durchgangsraum zwischen Süd- und Westflügel.

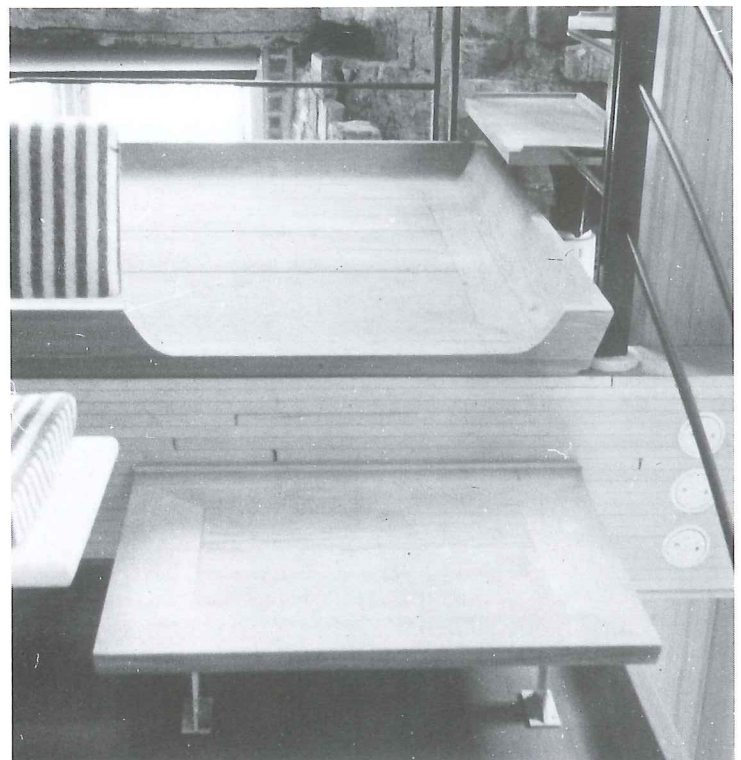
Eine neue Gusseisentreppe im Bäderturm bildet den Aufgang zur Empore. Die neue Empore ist ähnlich einem Amphitheater gestaltet und wird durch geschwungene, verleimte Holzbalken getragen, die wiederum auf den Trägern zwischen drei der vier Säulen des Raumes aufliegen.

Es wurde hier eine Verfeinerung angestrebt, die den Raum als den feinsten und zugleich intimsten Bereich im gesamten Wiederaufbau von Koldinghus markieren sollte.

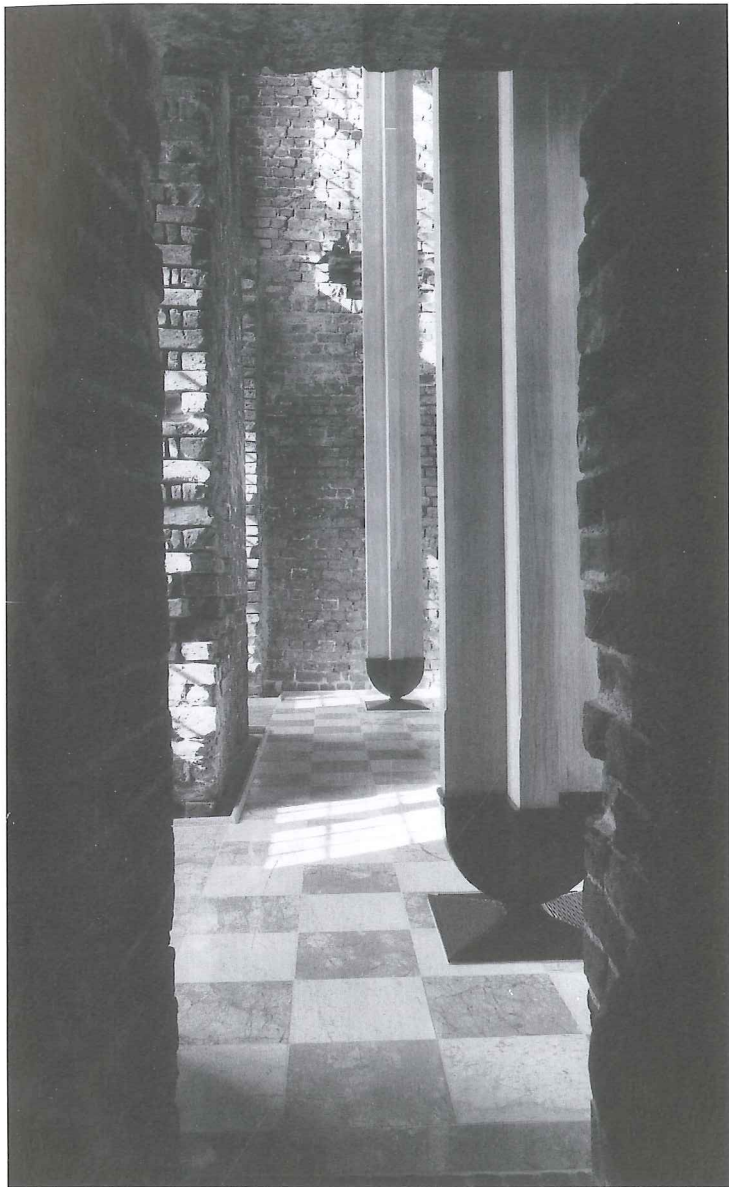
Udsigtbalkon med adgang fra sydfløjen.

■ *The balcony has access from the south wing.*

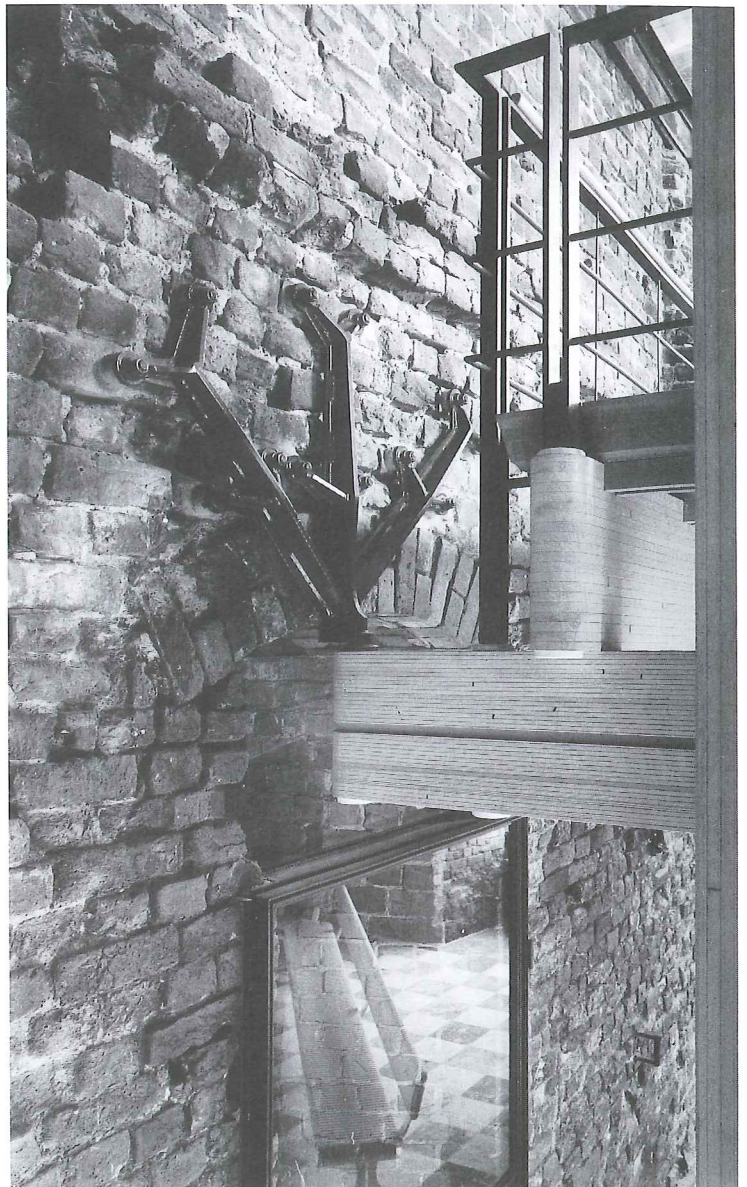

Detalje af pulpiturets egetræs gulv.

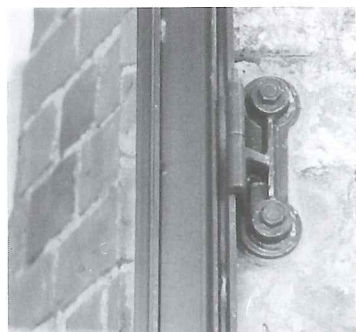
■ *Detail of the oak flooring on the gallery.*

Kig fra Badstuetårnet gennem en nybrudt åbning.
 ■ A view from the bath tower through a new opening.

Grenankrene er individuelt udformet efter murværket.
 ■ The prong anchors are formed according to the brickwork.

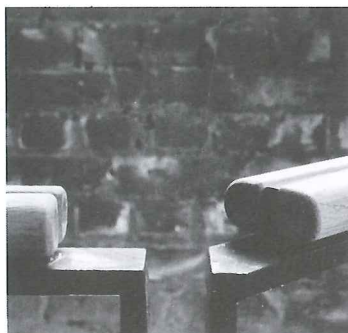
Dørhængsel.
 ■ Door hinge.

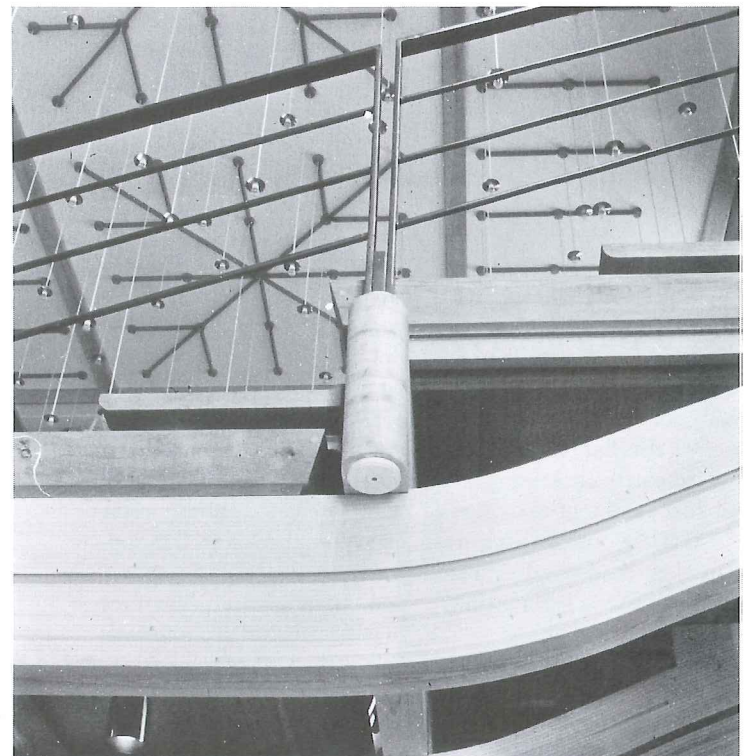
Bjælkeafslutning
 ■ Beam end.

Gulvdetalje.
 ■ Floor detail.

Håndliste.
 ■ Handrail.

Detalje af pulpiturets svungne laminerede bjælker.
 ■ Detail of the sweeping laminated beams of the gallery.